

19. Franko I. Ja. Sojchynne krylo (Iz zapysok vidljud'ka) // Franko I. Ja. Cyt. pracija. – S.432–470.

20. Franko I. Ja. Bat'kivshhyna // Ukrai'ns'kyj dekameron. – S.152–188.

Maksuta M. E., Ph.D., Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Mala Y. L., graduate student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv)

To the paradigm of citizenship: the reception of the logic of dignity

The article defended the Statute on incendiary social significance motivated national ideas of domestic feminism as a factor in the deepening and strengthening of self-esteem and self-control of a woman's personality. Because, ultimately, they result in line with the processes of strengthening the foundations of civil society – self-worth and human dignity, freedom and right of free choice of way of life, implementing creative and self-creative method of self-realization of women as individuals, his individual personal qualities such as openness and generosity of the soul, the development and enrichment of the cultural, intellectual and spiritual needs. By and large, worthy of deep respect is the national conscious, is able to reunite past, present and future of national identity – the Creator of a new feel-good sense in these social and cultural conditions. Nationally conscious personality represent the development of national feelings, national-based thinking. In particular, as a prerequisite for meaningful completeness world-relations, holistic vision of myself in various relationships with other people. Therefore, the leitmotif of the foundations of domestic feminism was the idea of gender equality as a determining factor in people-positive convergence of people, as the indispensable content of the logic of dignity. Meanwhile, a person loses the dignity of confessing the prevailing stereotypes, ideas and calls authorities, who, meanwhile, has lost its active status. Such, unworthy of the human person, position, addresses the real dangers in relation to the individual and society.

The article notes that there are no grounds for «withdrawal» beyond national forms of ispossible person, without that the latter did not lose sense-creative approval result of the elimination of the corresponding completeness of sense-initiitrovanie community space the national culture.

Keywords: dignity, nationality, citizenship, gender, femininity, responsibility, personal.

* * *

УДК 323.2

Бичков М. М.,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та економічної теорії,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ
(Україна, Вінниця), nika.1018@mail.ru

У ПОШУКАХ СУТІСНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасне розуміння громадянського суспільства є неоднозначним, дискусійним і представляє особливий інтерес. Саме тому стаття присвячена одній із найактуальніших проблем – визначенню сутнісної характеристики громадянського суспільства. Звертається увага на сучасні дискусії довкола суті поняття «громадянське суспільство» та його місця в суспільній науці. Робляться спроби на основі дослідження суперечливого характеру громадянського суспільства з'ясувати його сутність та особливості його формування на сучасному етапі. У статті даються основні ознаки громадянського суспільства; звертається увага на певну підпорядкованість сфер громадянського суспільства, яка зумовлена нерівнозначністю повсякденних інтересів громадян.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, свобода, особистість, суспільство, інтереси.

У період радикальних суспільних змін, що відбуваються в українському суспільстві, розуміння становлення і розвитку громадянського суспільства відкриває великі можливості трансформації суспільної системи, її здібностей до самовідновлення і розвитку, формування нової державності, успішному функціонуванню та взаємодії держави і громадянського суспільства в соціально-політичному процесі сучасної України, особливо на етапі модернізації всіх сторін українського суспільства.

У сучасній політичній науці важливість вивчення громадянського суспільства обумовлена тим, що воно є

природним фундаментом демократії. Без громадянського суспільства вона просто неможлива. Тому звернення до проблеми громадянського суспільства дозволяє виявити ті конкретні соціальні суб'єкти, інститути, громадські умови і механізми, які роблять політичну демократію не тільки можливою, але і необхідною [2, с. 123].

Проблематика пошуку сутності громадянського суспільства стала чи не центральною проблемою політичної науки. Необхідність вирішення цієї проблеми викликала інтерес у таких вчених як: Т. В. Бельська, В. І. Буренко, В. В. Вітюк, К. С. Гаджиев, З. Т. Голенкова, А. Ф. Колодій, І. І. Кравченко, О. І. Крюков, І. В. Мерсіянова, Н. В. Мотрошилова, В. С. Нерсисянц, Ю. М. Резнік, Н. Н. Стеблецова та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Важко сказати, коли вперше термін «громадянське суспільство» входить в науковий обіг, але абсолютно точно можна говорити про те, що дане поняття має досить тривалу і суперечливу інтелектуальну історію [17, с. 101]. На кожному етапі історичної еволюції суспільства і людини воно набувало нового змісту і нових характеристик, стало все більш багатозначним. Однак, воно незмінно розглядалося в співвідношенні з державою, починаючи від їх повного збігу і закінчуючи їх протиставленням [2, с. 123]. Про це красномовно свідчать не тільки різні аналітичні дослідження, присвячені громадянському суспільству, але й результати науково-практичних конференцій, присвячених даній проблематиці.

Однак, незважаючи на такий пильний науковий інтерес до ідеї громадянського суспільства, в сучасній літературі так і не склалося однозначної дефініції цього соціального феномена, а представлені визначення занадто численні і різноманітні. А отже, в даний час зберігає свою актуальність питання: що ж таке громадянське суспільство, яка його сутність? У пошуках розуміння моделей «громадянського суспільства» політологи активно включилися в дискусії, часом займаючи протилежні позиції.

Головною метою цієї статті є теоретичний пошук сутнісної визначеності громадянського суспільства, виокремлення його основних ознак та відображення взаємодії між структурними компонентами громадянського суспільства.

Громадянське суспільство не можна створити окремою постановою, указом або законом. Цим можна тільки сприяти його становленню. Громадянське суспільство, зокрема, передбачає контроль над владою. Але наше суспільство на даний момент занадто слабе, щоб здійснювати самостійно контроль за владою, хоча висловлювати свою думку з тих чи інших питань вже стає характерною його рисою. Наше громадянське суспільство в правовому відношенні недостатньо розвинене і не знає повною мірою важелів впливу на владу, на тих, хто грає ключову роль в ухваленні рішень. Це стало однією з причин чому в категорії «громадянське суспільство» так і не з'явилося до останнього часу теоретичної ясності. Відсутністю теоретичної ясності в розумінні суті громадянського суспільства пояснюється і наявність різноманітних підходів до розуміння його дефініції.

Звернення до витоків ідеї громадянського суспільства може прояснити сенс самого поняття. Як

писав в 1991 р. журнал «Поліс», «такі теорії найкраще пізнаються від їх витоків, в становленні, з їх історичного руху» [10, с. 128].

Багато вчених вивчали теоретичні витoki поняття громадянського суспільства на основі безпосереднього звернення до першоджерел мислителів Античності (Платона, Демокрита, Аристотеля, Цицерона), пізнього Середньовіччя і Відродження (Н. Макиавеллі), Нового часу (Т. Гоббса, Д. Локка, А. Фергюсона, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, А. де Токвіля тощо). Особливу увагу вчені звертали на формування шуканої концепції в працях представників німецької класичної філософії І. Канта і Г. Ф. Гегеля, засновників наукового комунізму К. Маркса і Ф. Енгельса та їх послідовників. По суті аналіз праць видезгаданих мислителів з позицій принципу історизму повинен давати змістовне і багатогранне уявлення про зародження ідеї громадянського суспільства, становлення і еволюції її концептуальних засад. До теперішнього часу у вітчизняній історіографії налічується велика кількість робіт з даної тематики. Однак, як пише Н. В. Мотрошилова, «в теорії поки немає систематичних, ґрунтовних, операціональних для практики досліджень на цю тему, які в належній мірі використовують достатньо багатий досвід історії думки і сьгоднішні досягнення світової літератури» [12].

Однак, за минулу чверть століття процес пізнання так і не привів до кристалізації теоретичних основ громадянського суспільства, незважаючи на велику кількість робіт, які присвячені генезису його ідеї. «Дослідники категорії громадянського суспільства відзначають, що, незважаючи на поширення цього поняття, до цих пір, по суті, остаточно не виділено предмет його вивчення, немає однозначного наукового визначення цього явища, його змісту, отже, немає і загально визнаної концепції громадянського суспільства» [1, с. 9].

Одна з особливостей сучасного українського громадянського суспільства полягає в тому, що в процесі модернізації політичної системи у його членів не склалися більш-менш чіткі уявлення про свою роль в даному процесі, не сформувалися досить чіткі ціннісні орієнтації. В результаті у частини населення проявилися певна відчуженість від суспільства і держави, соціальна апатія, впадіння інтерес до політики, зростає недовіра до влади.

Наявність же громадянського суспільства забезпечує узгодження приватного і загального інтересів, необхідного посередництва між особистістю і державою. Можна стверджувати, що громадянське суспільство виникає разом і поряд з державою, бо жодне з них не здатне до самостійного, а тим більше до взаємовиключного існування. В сучасних умовах не можна говорити про існування будь-якого суспільства, що знаходиться поза впливом права і тим самим держави. Ідея окремо існуючого громадянського суспільства є всього лише філософська абстракція, що акцентує увагу на сучасному вільному плюралістичному суспільстві [17, с. 103–104].

Отже, що ж таке громадянське суспільство? На думку З. Т. Голенкової, громадянське суспільство відноситься «до числа понять соціологічної і політичної теорії (поряд з поняттями свободи, справедливості,

рівності, демократії), які мають як теоретичне, так і практичне значення. Такого роду поняття нелегко визначати, а їх застосування означає не тільки відому зону невизначеності, але і більші чи менші відмінності в їх тлумаченні» [6, с. 25].

При першому наближенні громадянське суспільство – це сфера життєдіяльності суспільства, вільна від повного контролю держави [2, с. 123].

Проаналізувавши розвиток ідеї громадянського суспільства, І. І. Кравченко дає найбільш загальне його визначення: «Це суспільство з розвиненими економічними, культурними, правовими, політичними відносинами між самими індивідами, що не опосередковані державою. У такому суспільстві вільно розвиваються асоціативне життя, або, як його називають, публічна сфера (на відміну від приватної), сфера масових рухів, партій, угруповань за інтересами, переконаннями, будь-якими іншими ознаками» [10, с. 136].

Згідно з визначенням В. С. Нерсесянца, громадянське суспільство являє собою «правове, ліберально-демократичне, плюралістичне, відкрите суспільство, основним суб'єктом якого є вільний індивід, який реалізує свої інтереси в рамках єдиного для всіх закону і загального правопорядку» [14, с. 284].

К. С. Гаджиев розглядає громадянське суспільство з ідеально-типологічної точки зору як «свого роду соціальний і соціокультурний простір, в якому люди пов'язані і взаємодіють між собою незалежно як один від одного, так і від держави індивіди» [5, с. 35]; Ю. М. Резнік – як «відокремлену область соціокультурного простору або сферу існування і розвитку сучасного соціуму» [16, с. 16]; С. Н. Кожевников – це самодостатня сфера суспільних відносин, яка безпосередньо не залежить від держави і якій властиво те, що індивідуальне, колективне і державне знаходяться в збалансованому стані [8, с. 38].

Під громадянським суспільством З. Т. Голенкова розуміє «специфічну сукупність суспільних комунікацій і соціальних зв'язків, інститутів і цінностей, головними суб'єктами яких є: громадянин зі своїми громадянськими правами і громадські (не політичні і не державні) організації: асоціації, об'єднання, суспільні рухи та громадські інститути» [6, с. 26]. Таким чином, З. Т. Голенкова розуміє громадянське суспільство як сферу, що характеризується громадським самоврядуванням індивідів і добровільно сформованих асоціацій та організацій громадян, яка захищена від прямого втручання і свавілля влади.

В. В. Вітюк вважає, що громадянське суспільство – це єдине поле, на якому особистості та окремі групи, які утворили відносини та інститути, реалізують свої економічні, соціальні, культурні запити, задовольнити які держава не здатна. При цьому громадянське суспільство є саморегулюючою сферою, що не відміняє істотної залежності від держави [4, с. 53].

На думку З. М. Зотової, громадянське суспільство – це частина суспільства, незалежна від держави, яка забезпечує права індивідів, і, зокрема, право власності; в громадянському суспільстві діє безліч автономних економічних асоціацій і ділових фірм, які конкурують між собою. Неодмінним показником громадянського суспільства є невтручання держави в приватне життя і одночасно його захист владою [7].

Ю. С. Васютін трактує громадянське суспільство як сукупність соціальних суб'єктів, які через інститути опосередкування (політичні партії, групи інтересів, групи тиску) вступають в певні (соціально-політичні) відносини з інститутами державної влади і в залежності від зрілості (типу громадянського суспільства) впливають на прийняття політичних рішень, розробку і реалізацію державної політики [3, с. 12].

Дослідивши сутнісні аспекти громадянського суспільства, А. Ф. Колодій прийшла до висновку, що громадянське суспільство – це сфера спілкування, взаємодії, самоорганізації й самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій, яка захищена необхідними законами від прямого втручання і регламентації з боку держави й у якій переважають громадянські цінності. Також вона зазначає, що згідно сучасних підходів, поняття «громадянське суспільство» позначає структурно визначену, інституціалізовану підсистему суспільства зі специфічними, тільки їй притаманними, незалежними від держави, добровільними формами громадської активності й солідарності, з особливими культурними і, навіть, соціально-психологічними ознаками. У ньому не тільки існує значна кількість добровільних асоціацій, забезпечених та поєднаних відповідною мережею засобів комунікації, але й домінують громадянські цінності та спілкування на засадах довіри й толерантності. Громадянське суспільство виникає там, де панує індивідуалізм, але його поява якраз свідчить про соціальність людини, яка прокладає собі шлях навіть в умовах засадничо-індивідуалістичного суспільства – і пом'якшує собі цей індивідуалізм. Основні риси, що визначають сутність громадянських стосунків між групами, індивідами й державою, мають неоднакову пріоритетність і співвідношення в різних країнах. І цим визначаються певні історичні типи, різновиди, моделі конкретних громадянських суспільств. Якщо на нормативному рівні ми визначаємо їх сутнісні характеристики, то на рівні вивчення конкретних суспільств нас цікавлять сфери пріоритетного самовияву вільних індивідів та форми участі у вирішенні суспільних справ [9].

Найбільш виразно сутність громадянського суспільства представлена у визначенні Л. Даймонда. Він характеризує його наступним чином: «Громадянське суспільство – це область організованого соціального життя, яка добровільна, самогенеруюча, в більшій мірі самопідтримуюча, автономна від держави і підпорядковується законному правопорядку або зводу правил, які поділяються всіма. Воно відрізняється від «суспільства» в цілому в тому, що залучає маси громадян в публічну сферу, щоб висловити свої інтереси, бажання та ідеї, обмінятися інформацією, досягти спільних цілей, вимагати чогось від держави і контролювати діяльність державних службовців. Громадянське суспільство – це посередницька сутність, яка перебуває між приватним сектором і державою» [19, с. 5].

Згідно з уявленнями Л. Даймонда, громадянське суспільство живе і нормально функціонує, коли громадяни перебувають в релігійних громадах, професійних асоціаціях, організаціях із захисту прав людини, профспілках та інших громадських об'єднаннях

для того, щоб впливати на державні та економічні реформи. Воно вбирає в себе широкий спектр формальних і неформальних організацій, що діють в різних сферах для досягнення економічних, культурних, освітніх і розвиваючих цілей. Таким чином, в основі громадянського суспільства лежить різноманітність. В економічній сфері це багатокладність економіки, наявність різних форм власності; в політичній – децентралізація владних повноважень, поділ влади, політичний плюралізм, доступ громадян до участі в державних і суспільних справах, верховенство закону і рівність всіх перед ним; в духовній – відсутність монополії однієї ідеології та світогляду, свобода совісті, цивілізованість, висока духовність і моральність [19, с. 4–17].

Багато авторів відзначають, що сутність громадянського суспільства визначається мірою індивідуальної свободи, самоцінності і самовизначення окремо взятої особистості в суспільстві, а його зміст – взаємодією і взаємовідносинами між незалежними один від одного і від держави індивідами. Звідси впливають основні принципи громадянського суспільства, які полягають в рівності прав і свобод людей, гарантованому юридичному захисті прав і свобод громадян, економічній незалежності індивідів, праві громадян мати власність, об'єднуватися в незалежні політичні і громадські організації, у вільному доступі до інформації [18, с. 193–194].

Громадянське суспільство, – підкреслює Б. Н. Миронов, – це суспільство, засноване на політичних свободах і праві, з розвиненими економічними, культурними, правовими і політичними відносинами між його членами, незалежне від держави, але яке взаємодіє з нею. У громадянському суспільстві він виділяє три основні ознаки:

1. плюралізм – співіснування різних ідеологій, численних і різноманітних громадських організацій, що виражають різні групові інтереси;

2. консенсус базових цінностей між ідеологіями та організаціями, незважаючи на конкуренцію і конфлікт інтересів;

3. наявність механізму для мирного вирішення соціальних конфліктів, що забезпечує передачу суспільних настроїв, бажань, вимог від суспільства до владних структур, а також контроль за їх виконанням, завдяки чому суспільні протиріччя і конфлікти між суспільством і державою вирішуються не силовим шляхом, а через обговорення [11, с. 110].

Громадянське суспільство – це таке суспільство, де головною дійовою особою, суб'єктом розвитку є людина з усією її системою потреб та інтересів, відповідною структурою цінностей. Виходячи з цього, громадянське суспільство має, так чи інакше зачіпаючи сукупність суспільних відносин, відображати взаємозв'язок всіх сфер суспільного життя людини. Разом з тим очевидно, що громадянське суспільство – це не будь-яке суспільство [15, с. 41].

Громадянське суспільство – це вся сукупність міжособистісних відносин, які розвиваються поза рамками і без втручання держави, а також розгалужена система незалежних від держави суспільних інститутів, що реалізують повсякденні індивідуальні та колективні потреби.

Оскільки повсякденні інтереси громадян нерівнозначні, остільки і сфери громадянського суспільства мають певну підпорядкованість, яку умовно можна виразити таким чином:

1. базові людські потреби в їжі, одязі, житлі тощо задовольняють виробничі відносини, що становлять перший рівень міжособистісних взаємозв'язків. Вони реалізуються через такі суспільні інститути, як професійні, споживчі та інші об'єднання та асоціації;

2. потреби у продовженні роду, здоров'ї, вихованні дітей, духовному вдосконаленні і вірі, інформації, спілкуванні, сексі і таке інше реалізують комплекс соціокультурних відносин, що включають релігійні, сімейно-шлюбні, етнічні та інші взаємодії. Вони утворюють другий рівень міжособистісних взаємозв'язків і протікають в рамках таких інститутів, як сім'я, церква, освітні та наукові установи, творчі спілки, спортивні товариства;

3. нарешті, третій, вищий рівень міжособистісних відносин становлять потреби у політичній участі, що пов'язано з індивідуальним вибором на основі політичних переваг і ціннісних орієнтацій. Цей рівень передбачає сформованість у індивіда конкретних політичних позицій. Політичні переваги індивідів і груп реалізуються за допомогою груп інтересів, політичних партій, рухів [13, с. 273].

Громадянське суспільство – це суперечлива сукупність цивілізаційних структур і форм, які втілюються в тих функціях і діях індивідів, соціальних груп, асоціацій, об'єднань, специфіка яких полягає в тому, щоб, «розташовуючись» між інститутом сім'ї та інститутами держави, зі свого боку сприяти виконанню певних економічних, політичних, повсякденних завдань.

Висновок. Отже, ми бачимо, що існує велика кількість підходів до розуміння сутності громадянського суспільства; стає зрозумілим, що на даному етапі ця проблема ще не знайшла свого однозначного (парадигмального) вирішення, і тому потребує подальшого всебічного поглибленого дослідження. Можна з впевненістю зазначити, що громадянське суспільство було викликано до життя об'єктивними потребами розвитку світової цивілізації, а отже, така форма організації суспільного життя не є міфом. Громадянське суспільство – це реальність, що має досить тривалі періоди свого функціонування.

Список використаних джерел

1. Андропова И. В. Гражданское общество: теоретико-методологические основы исследования / И. В. Андропова // Вестник ОГУ. – 2004. – №7. – С.9–13.
2. Буренко В. И. Политология: учебник / коллектив авторов; под ред. В. И. Буренко. – 2-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2013. – 392 с.
3. Васютин Ю. С. Становление и развитие гражданского общества в субъекте РФ: опыт, проблемы, перспективы / Васютин Ю. С. – Орел, 2008. – С.12–32.
4. Витюк В. В. Состав и структура гражданского общества как особой сферы социума / В. В. Витюк // Гражданское общество: теория, история, современность / отв. ред. З. Т. Голенкова. – М.: Издательство Института социологии РАН, 1999. – 165 с.
5. Гаджиев К. С. Политология: учебник для высших учебных заведений / К. С. Гаджиев. – М.: Логос, 2001. – 488 с.
6. Голенкова З. Т. Альтернативы и перспективы развития гражданского общества в России / З. Т. Голенкова // Гражданское общество: теория, история, современность. – М., 1999. – 165 с.

7. Зотова З. М. Власть и общество: проблемы взаимодействия / З. М. Зотова; [Под общ. ред. С. А. Попова]. – М.: ИКФ «Омега-Л», 2001. – 352 с.

8. Кожевников С. Н. Гражданское общество: понятие, основные признаки, предпосылки формирования в России / С. Н. Кожевников // Вестник Нижегородского государственного университета им. Н. И. Лобачевского. – 2002. – Вып.1 (5). – С.37–46.

9. Колодий А. Ф. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні: монографія. – Львів: Видавництво «Червона калина», 2002. – 276 с.

10. Кравченко И. И. Концепция гражданского общества в философском развитии / И. И. Кравченко // Полис. – 1991. – №5. – С.128–138.

11. Миронов Б. Н. Развитие гражданского общества в России в XIX – начале XX века / Б. Н. Миронов // Общественные науки и современность. – 2009. – №1. – С.110–126.

12. Мотрошилова Н. В. О современном понятии гражданского общества / Н. В. Мотрошилова // Вопросы философии. – 2009. – №6. – Режим доступу: http://vphil.ru/index.php?id=41&option=com_content&task=view.

13. Мухаев Р. Т. Политология: учебник / Р. Т. Мухаев. – М.: Проспект, 2010. – 640 с.

14. Нерсисянц В. С. Общая теория государства и права: учебник для юридических вузов и факультетов / В. С. Нерсисянц. – М.: Издательская группа НОРМА – ИНФРА • М, 1999. – 552 с.

15. Одинцова А. В. Гражданское общество: прошлое, настоящее, будущее / А. В. Одинцова // Социально-политические науки. – 1991. – №12. – С.40–48.

16. Резник Ю. М., Резник Т. Е. Гражданское общество: теоретико-методологические аспекты социокультурного анализа. В кн.: Местные сообщества: проблемы социокультурного развития: Сбор. научных статей / под ред. Ю. М. Резника и Н. И. Мироновой. – М.: Независимый институт гражданского общества, 2010. – 192 с.

17. Савинков Л. Л. Некоторые подходы к осмыслению понятия «гражданское общество» / Л. Л. Савинков // Вестник ОГУ. – 2007. – №3. – С.101–105.

18. Чуйков С. А. Гражданское общество как фактор самоорганизации социальной системы: региональный аспект / С. А. Чуйков // Регинология. – 2007. – №2. – С.192–197.

19. Diamond Larry. «Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation» // Journal of Democracy. – 1994. – №3. – Vol.5. – P.4–17.

References

1. Andronova I. V. Grazhdanskoe obschestvo: teoretiko-metodologicheskie osnovy issledovaniya / I. V. Andronova // Vestnik OGU. – 2004. – №7. – С.9–13.
2. Burenko V. I. Politologiya: uchebnik / kolektiv avtorov; pod red. V. I. Burenko. – 2-e izd., ster. – M.: KNORUS, 2013. – 392 s. – (Bakalavriat).
3. Vasyutin Yu. S. Stanovlenie i razvitie grazhdanskogo obschestva v sub'ekte RF: opyt, problemy, perspektivy. – Orel, 2008. – С.12–32.
4. Vityuk V. V. Sostav i struktura grazhdanskogo obschestva kak osoboy sferyi sotsiuma / V. V. Vityuk // Grazhdanskoe obschestvo: teoriya, istoriya, sovremennost / otv. red. Z. T. Golenkova. – M.: Izdatelstvo Instituta sotsiologii RAN, 1999. – 165 s.
5. Gadzhiev K. S. Politologiya: Uchebnik dlya vysshih uchebnyih zavedeniy / K. S. Gadzhiev – M.: Logos, 2001. – 488 s.
6. Golenkova Z. T. Alternativy i perspektivy razvitiya grazhdanskogo obschestva v Rossii / Z. T. Golenkova // Grazhdanskoe obschestvo: teoriya, istoriya, sovremennost. – M., 1999. – 165 s.
7. Zotova Z. M. Vlast i obschestvo: problemyi vzaimodeystviya / Z. M. Zotova; [Pod obsch. red. S. A. Popova]. – M.: IKF «Omega-L», 2001. – 352 s.
8. Kozhevnikov S. N. Grazhdanskoe obschestvo: ponyatie, osnovnyie priznaki, predposylki formirovaniya v Rossii / S. N. Kozhevnikov // Vestnik Nizhegorodskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo. – 2002. – Vyip.1 (5). – С.37–46.
9. Kolodii A. F. Na shliakhu do hromadianskoho suspilstva. Teoretychni zasady i sotsiokulturni peredumovy demokratychnoi transformatsii v Ukraini. Monohrafiya. – Lviv: Vydavnytstvo «Chervona kalyna», 2002. – 276 s.
10. Kravchenko I. I. Kontseptsiiya grazhdanskogo obschestva v filosofskom razvitii / I. I. Kravchenko // Polis. – 1991. – №5. – С.128–138.

11. Mironov B. N. Razvitie grazhdanskogo obschestva v Rossii v XIX – nachale XX veka / B. N. Mironov // Obschestvennyie nauki i sovremennost. – 2009. – №1. – S.110–126.

12. Motroshilova N. V. O sovremennom ponyatii grazhdanskogo obschestva / N. V. Motroshilova // Voprosy filosofii. – 2009. – №6. – Rezhim dostupu: http://vphil.ru/index.php?id=41&option=com_content&task=view

13. Muhaev R. T. Politologiya: uchebnik. – M.: Prospekt, 2010. – 640 s.

14. Nersesyants V. S. Obschaya teoriya gosudarstva i prava. Uchebnik dlya yuridicheskikh vuzov i fakultetov. – M.: Izdatelskaya gruppa NORMA – INFRA • M, 1999. – 552 s.

15. Odintsova A. V. Grazhdanskoe obschestvo: proshloe, nastoyashee, budushee / A. V. Odintsova // Sotsialno-politicheskie nauki. – 1991. – №12. – S.40–48.

16. Reznik Yu. M., Reznik T. E. Grazhdanskoe obschestvo: teoretiko-metodologicheskie aspektyi sotsiokulturnogo analiza. V kn.: Mestnyie soobschestva: problemyi sotsiokulturnogo razvitiya: Sbor. nauchnyih statey / pod red. Yu. M. Reznika i N. I. Mironovoy. – M.: Nezavisimyyi institut grazhdanskogo obschestva, 2010. – 192 s.

17. Savinkov L. L. Nekotoryie podhodyi k osmysleniyu ponyatiya «grazhdanskoe obschestvo» / L. L. Savinkov // Vestnik OGU. – 2007. – №7. – S.101–105.

18. Chuykov S. A. Grazhdanskoe obschestvo kak faktor samoorganizatsii sotsialnoy sistemy: regionalnyy aspekt // Regionologiya. – 2007. – №2. – S.192–197.

19. Diamond Larry. «Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation» // Journal of Democracy. – 1994. – №3. – Vol.5. – P.4–17.

Bychkov N. N., Candidate of Philosophy, Associate Professor, Vinnitsa Trade and Economic Institute of Kyiv National Trade and Economic University (Ukraine, Vinnitsa), nika.1018@mail.ru

In search of certainty essential civil society

Modern understanding of civil society is ambiguous, controversial and of particular interest. That is why the article is devoted to one of the most pressing issues – defining the essential characteristics of civil society. Attention is drawn to contemporary debates about the essence of the concept of «civil society» and its place in social science. Attempts are being made on the basis of the study the controversial nature of civil society to find its essence and peculiarities of its formation at the present stage. The article contains the main features of civil society; it draws attention to a certain subordination of civil society spheres, due to unequal everyday interests of citizens.

Keywords: civil society, government, freedom, identity, society interests.

* * *

УДК 1:575

Культенко В. П.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, НУБіП України
(Україна, Київ), kultenko@ukr.net

Медведь Я.,
магістр факультету захисту рослин, екології
та біотехнологій, НУБіП України (Україна, Київ)

Харук В.,
магістр факультету захисту рослин, екології
та біотехнологій, НУБіП України (Україна, Київ)

ПРОБЛЕМИ БІОТЕХНОЛОГІЇ В СТРУКТУРІ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ

Досліджуються широкі можливості та потенційні загрози біотехнології з точки зору проблем біоетики, збереження біорізноманіття, моральної відповідальності вчених за наслідки своїх дій, питань біобезпеки, безпеки біотехнологічного прогресу. Сучасна людина, оволодаючи біотехнологіями, відкриває потенціал звільнитися від диктату природи, проте водночас наражається на небезпеку звести себе до ролі бога, не усвідомлюючи всіх потенційних небезпек, пов'язаних з використанням біотехнологій, з втручанням в геном людини тощо. В той час як навіть поверховий аналіз таких небезпек виявляє загрози для людини щодо обмеження її свободи, зміни її природи, створення біологічної напобезпечної зброї, виведення людей «різних сортів» тощо. Втручання в природний процес життя може привести до перенаселення Землі, а тому до комерціалізації права людини на життя, на народження потомства тощо. Генна інженерія безповоротно розмиває

кордони між штучним і природним світами і це вимагає від людини формування свідомого та відповідального ставлення до розпочатих нею експериментів над собою та усім світом.

Ключові слова: біотехнологія, біоетика, біобезпека, біотехнологічний прогрес, відповідальність вченого.

Однією з провідних наук сучасності є біотехнологія як сфера наукових міждисциплінарних досліджень, пов'язаних з вирішенням проблем людини та забезпечення життя на Землі. Біотехнології відкривають можливості для більш якісної взаємодії, головною ідеєю якої має стати єднання людини з природою. Біотехнологія – це галузь науки, яка вивчає можливості використання живих організмів для вирішення технологічних задач і створення нових живих організмів засобами генної інженерії. Як наука вона отримала своє визнання в другій половині ХХ століття. Під біотехнологіями розуміються не лише результати досліджень суміжних наук, а й чимала кількість технологій, які спрямовані на збереження біологічного різноманіття.

У цьому сенсі біотехнології перебували з людьми в різні моменти історії. Термін «біотехнологія» – це складне поняття, яке складається з двох частин – «біо» та «технологія». Перша частина терміну «біотехнологія» походить від грецького кореня «біос», який перегукується з давнім індоевропейським коренем «бей», що означає «життя» і «тварина». Термін «techne» в розумінні греків знаходився посередині між неврегульованими випадковими процесами і регулярними причинно-наслідковими зв'язками в природі. Техніка за своїм виробничим характером вважалася ближче до природи, ніж до випадку, вона була схожа на природу. «Techne» займало проміжне і сполучне становище між теоретичним знанням і повсякденним досвідом в античному світі. Таким чином, в розумінні технології одні більш тяжіють до досвіду, а інші до науки і філософії.

Немає підстав протиставляти культуру і техніку, вичерпуючи розуміння біотехнології виключно матеріальною сферою і не поширюючи його на духовну. Г. Спенсер, Г. Зіммель, К. Ясперс, А. Гелен бачили в техніці систему засобів для досягнення будь-яких цілей. К. Ясперс розглядав техніку через прагнення людини панувати, в тому числі і над природою. Ф. Дессаур тлумачив це явище в християнсько-платонівській традиції як продовження справи божественного творіння і як прояв винаходом прихованої ідеї. Гелен розумів даний феномен як об'єктивацію людської діяльності і як спосіб опосередкованої самоінтерпретації. У той же час в розумінні техніки присутній мотив досягнення людиною незалежності від природи для власної самореалізації і здобуття свободи. Таким чином, техніка є визначальним для людини способом буття, в якому не тільки задовольняються фізичні потреби, а й духовні (самореалізація, відкриття істини і т.д.).

Завданням статті є з'ясування проблем етичного порядку, яку виникають в результаті філософського дослідження широких можливостей біотехнології.

Біотехнології розвиваються по всьому світу, вони стимулюються суспільними потребами та інтересами. На їх розвиток впливають як потреби людей, так і потреби соціуму. Це важлива причина для встановлення меж біотехнологічної діяльності. Зміна соціальної